

## **СТРУКТУРНА ДИСПРОПОРЦІЯ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ЯК НАСЛІДОК ЇЇ НЕПЛАНОВАНІСТІ: СТАН ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

**Постановка проблеми.** Однією із складових ринкової економіки є демонополізація фінансових послуг, яка повинна забезпечити підприємства надійними джерелами фінансування та можливістю ефективно використовувати свої фінансові ресурси. Розвиток фінансової сфери – першочергова умова ефективного функціонування економіки країни при переході до ринку.

Однак сьогодні, як показує аналіз, фінансово-кредитна система України на жаль не відіграє активної ролі у формуванні ринкових відносин. А тому великого практичного значення набуває питання щодо з'ясування причин недостатнього розвитку фінансово-кредитної системи держави та пошук шляхів їх усунення.

**Метою цього дослідження** є підвищення ефективності діяльності сучасної фінансово-кредитної системи України та її соціально-економічної спрямованості завдяки подальшому удосконаленню теоретичних аспектів, розробці методичних підходів і практичних рекомендацій щодо управління діяльністю її суб'єктів. Головне завдання полягає у формуванні сучасного менеджменту комерційних банків як основної ланки фінансово-кредитної системи, а саме: в розробці фінансово-економічного механізму планування банківської діяльності та визначенні зв'язку між ефективністю управління банком і його плановою діяльністю.

**Виклад основного матеріалу.** Аналіз структури та динаміки розвитку сучасної економіки відображає структурну розбалансованість між фінансовим і реальним секторами економіки, її екстенсивний розвиток (табл. 1).

Основними учасниками фінансового ринку, як відомо, виступають комерційні банки. Недостатня надійність банків значно гальмує процес акумуляції фінансових ресурсів суб'єктів господарської діяльності та населення, в результаті чого погіршується фінансовий стан підприємств через неможливість їх фінансування у повному обсязі.

Таблиця 1

**Фінансові результати підприємств та організацій України  
за період з січня по серпень 2005 р., млн. грн.\***

Галузь	Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування	Підприємства, які одержали прибуток	
		% від загальної кількості по групі	фінансовий результат
Сільське господарство	30,7	76,6	69,0
Промисловість	19 975,2	60,2	24924,3
Будівництво	187,1	58,7	794,0
Оптова й роздрібна торгівля	5 927,8	72,4	7748,6
Готелі та ресторани	104,9	66,5	171,6
Транспорт та зв'язок	6 204,5	55,5	6929,9
Фінансова діяльність	4 743,2	71,5	4934,2
Всього	38 797,6	65,6	48463,9

\*За даними Державного комітету статистики України.

На сучасному етапі відповідно до даних, поданих у табл. 2 капітал банків, залучені й позикові кошти не беруть активної участі у процесі формування фінансових ресурсів вітчизняної економіки [2, 5]. У 1999-2002 рр. при постійному зростанні ВВП і ресурсів банківської системи відношення банківського капіталу до ВВП зберігалося на порівняно постійному рівні (3,79-5,64 %), тобто зростання капіталу банківської системи було адекватним збільшенню ВВП.

Таблиця 2

**Роль банківського капіталу в економіці України і формуванні  
строкових фінансових ресурсів за період 1999-2002 рр.**

Показники	1999 р.	2000 р.	2001 р.	9 міс. 2002 р.
Окремі макроекономічні показники				
Валовий внутрішній продукт, млн. грн.	130442	170070	201927	157673
Інвестиції в основний капітал підприємств (КІ), млн. грн.	17552	23629	26744	19839
Грошова маса (МЗ), млн. грн.	2207 0	3208 4	4361 9	57729
у т.ч. грошовий апарат М0, млн. грн.	9583	1279 9	1946 5	23655
Окремі показники у банківській системі				
Балансовий банківський капітал (БК), млн. грн.	494 3	543 4	801 8	8896
Депозити юридичних осіб (ДЮР), млн. грн.	121 56	185 85	254 85	17048
у т.ч. строкові, млн. грн.	456 6	723 6	120 63	4568
Вклади населення (ВН), млн. грн.	428 3	658 1	110 83	16485
у т.ч. строкові, млн. грн.	303 1	455 1	803 3	12441
Показники, що характеризують роль банківської системи в економіці				
Частка банківського капіталу у ВВП БК/ВВП, %	3,7 9	3,2 0	3,8 8	5,64
Відношення строкових ресурсів банківської системи до ВВП (БК+ДЮР+ВН)/ВВП, %	9,6 1	10, 13	13, 92	10,79

Адекватність темпів зростання банківського капіталу зростанню ВВП, з одного боку, є позитивним фактором. Хоча, очевидно, що для потреб економічного зростання як обсяги, так і темпи збільшення банківського капіталу недостатні. Згідно з даними порівняльного аналізу показників розвитку банківської системи за міжнародною фінансовою статистикою, Україна суттєво відстає не лише від розвинутих країн, а й від таких країн Центральної та Східної Європи, як Чехія, Угорщина, Польща (табл. 3) [2, 5].

**Порівняльний аналіз показників розвитку банківських систем  
розвинутих країн за даними МВФ на початок 2002 р., %**

Країни	Частка внутрішнього кредиту у ВВП	Частка депозитів до запитання у ВВП	Частка строкових депозитів у ВВП
США	89	6	25
Японія	145	43	63
Німеччина	147	26	75
Англія	141	21	112
Франція	108	6	47
Болгарія	20	19	22
Чехія	50	7	47
Польща	38	12	34
Угорщина	50	15	28
Словаччина	62	2	45
Україна	24	9	8

Аналізуючи сучасні реалії, що характеризуються загальною нестабільністю та проблемами з позиками в усіх галузях економіки, виникає сумнів в тому, що це не пов'язано саме з недосконалістю існуючих систем управління операціями а українських комерційних банках, відсутністю їх планового характеру, оскільки поряд з недостатнім кредитуванням, банки мають дуже низьку якість активів.

Тому в умовах нестабільної соціально-політичної та фінансово-економічної ситуації в нашій країні першочерговим завданням комерційних банків як основної ланки фінансово-кредитної системи є формування ефективної системи менеджменту, тобто створення прогресивної організаційної та фінансової структури, яка б дозволяє якісно реалізовувати всі функції управління, особливо найважливішої з них – планування.

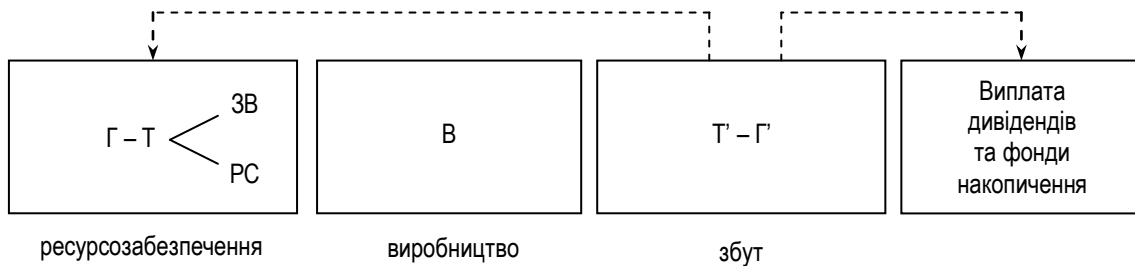
Проведений аналіз сьогодні показує скептичне ставлення комерційних структур до планування. Низький інтерес до питань планування пов'язаний передусім з негативним впливом директивного планування радянського періоду та низькою поінформованістю. Адже в сучасних літературних джерелах подаються або переклади іноземних публікацій без їх адаптації до сьогоднішніх умов, або висвітлюються підходи до планування, які використовувалися за радянських часів. Для цих підходів характерна

безальтернативність, неоднозначність при визначенні основних теоретичних понять, відсутність дискусійності та системності.

На сучасному етапі велике практичне значення мають питання подальшого розвитку теоретичних та практичних аспектів реалізації планової функції управління. Ми переконані, що впровадженню планування в щоденну роботу українських комерційних банків буде сприяти розробка теоретичних основ, адекватних сучасним умовам господарювання, та відповідного методологічного інструментарію, що враховує специфіку банківської діяльності.

Ми вважаємо, що з метою формування фінансового-економічного механізму планування діяльності сучасного комерційного банку необхідно визначити принципову різницю між організацією виробничого процесу у фінансовій установі і на підприємстві реального сектору економіки і виявити при цьому специфічні особливості використання методологічного інструментарію при плануванні діяльності банку.

Відповідно до основ економічної теорії модель виробничого циклу підприємства може бути представлена таким чином (рис. 1):



**Рис. 1. Модель виробничого циклу підприємства**

На етапі ресурсозабезпечення принципова різниця між реальним та фінансовим секторами економіки полягає у формі предмета праці. Так, для комерційного банку основним засобом виробництва є капітал, тобто запозичені та залучені кошти (грошова форма), а для виробничого підприємства – матеріальні ресурси (товарна форма). В процесі виробництва, як відомо, створюється нова вартість ( $C+V+M$ ), де  $C$  – вартісне вираження засобів виробництва,  $V$  – вартісне вираження необхідної праці,  $M$  – вартісне вираження додаткового продукту. Для виробничих підприємств формою нової вартості (сукупного суспільного продукту), як правило, є товарна, а для комерційного банку – грошова у вигляді відсотків за капіталом та комісійних винагород. Отже, специфічність банківської діяльності, на відміну від виробничого підприємства, полягає у тому, що в процесі

надання банківських послуг та отримання прибутку домінує переважно рух грошових коштів. Принципово різний характер витрат та форма сукупного суспільного продукту (нової вартості) і визначають відмінності при плануванні діяльності цих установ, а саме:

- по-перше, оскільки під час надання банківських послуг переважає рух фінансового капіталу, відповідно особлива увага приділяється плануванню фінансових показників та характеристик руху грошових коштів. Виходячи з специфіки діяльності банківської установи, особливий акцент робиться на плануванні власних коштів, операцій із залучення та розміщення банківських ресурсів. При цьому планування основних засобів, собівартості залишків має дещо менше значення;
- по-друге, регулювання діяльності банків через встановлення економічних нормативів зумовлює необхідність планування цих нормативів, що допомагає приймати рішення про здійснення або відмову від операції та запобігати порушенням граничних значень нормативів;
- по-третє, банк виступає розрахунковим центром та посередником у фінансових операціях інших економічних агентів, бере активну участь в діяльності більшості підприємств різних галузей народного господарства та форм власності, а тому він дуже залежить від клієнтської бази. Важливого значення також набуває планування та прогнозування діяльності контрагентів та клієнтів банку щодо надання кредитів, залучення коштів;
- по-четверте, під час планування необхідно враховувати надзвичайну нестабільність зовнішнього середовища, зокрема політичні, економічні, технологічні, соціальні зміни. В свою чергу ці зміни потребують гнучкості планування, оскільки в таких умовах значно зростають ризик та невизначеність.

Подальший розвиток методології планування можливий, на наш погляд, шляхом розширення та вдосконалення сфери застосування існуючих методів планування. З цією метою нами був розроблений кредитний план банку за допомогою основних методів планування – методу екстраполяції, факторного та нормативного методу; отримані планові показники у порівнянні з фактично досягнутими для визначення тих методів планування, які дають більш наближені до дійсності результати. Проведене дослідження дало такі результати: традиційні методи можуть використовуватися лише на початковій стадії планування; розраховані таким чином показники повинні

обов'язково корегуватися з врахуванням вищевказаних особливостей банківської діяльності.

Наприклад, основні вимоги до розробки кредитного плану банку можуть бути сформульовані так:

- по-перше, при визначенні необхідних темпів зростання обсягів кредитування необхідно враховувати реальні можливості банку щодо забезпечення відповідного рівня банківських кредитних ресурсів. При цьому реальним обмеженням зростання є обсяги та частка ринку, на якому діє банк, розмір його власного капіталу, що складається переважно із прибутків і резервних фондів, та необхідність дотримання основних нормативів ліквідності та платоспроможності. А тому зростання кредитного портфеля можливе лише при наявності вільних кредитних ресурсів і не повинне призводити до збільшення ризику ліквідності;
- по-друге, формування структури кредитних вкладень повинне здійснюватися за принципом оптимізації з точки зору трьох основних критеріїв, а саме: доходності, ліквідності та ризикованості. Тобто при визначенні напрямків розміщення банківських ресурсів потрібно визначити оптимальне співвідношення між доходом від кредитних операцій та необхідністю підтримки певного рівня ліквідності вкладень, що пов'язано з ризиком щодо якості сформованого портфеля;
- по-третє, усі види витрат мають бути нормовані з метою забезпечення їх економії та більш ефективного використання.

**Висновки.** Аналіз літературних джерел з питань планування дає можливість стверджувати, що в умовах перехідної економіки не тільки неможливо визначити поняття сучасного теоретичного та методологічного планування, але й існує певна необхідність критичного підходу до його класичних концепцій. Все це потребує досить детального розгляду і вивчення, а в результаті і вдосконалення такої важливої функції управління як планування. Тому набуває актуальності удосконалення методологічного інструментарію планування діяльності комерційного банку з урахуванням вітчизняних особливостей банківського бізнесу та планування в умовах ринку. Банкіри-практики повинні усвідомити необхідність планування і впровадження його в щоденну роботу банку з метою підвищення ефективності його діяльності.

За результатами дослідження нами запропонована модель поточного кредитного планування, за допомогою якої здійснюється:

- по-перше, формування кредитного портфеля відповідно до реальних можливостей банку та попиту з боку позичальників;

- по друге, визначення структури кредитного портфеля з урахуванням доходності та ризиковості кредитних вкладень;
- по-третє, лімітування витрат на здійснення кредитування.

Запропонована модель кредитного планування банку після її реалізації отримає значні переваги у порівнянні з методами прийняття рішень, що базуються на традиційній комп'ютерній обробці даних. Переваги передусім пов'язані з тим, що система є інтерактивною, тобто дозволяє проектувати необхідні перспективи розвитку банку та знаходити оптимальні шляхи її досягнення.

Ми переконані, що за таких умов розроблений кредитний план буде дійовим засобом досягнення поставленої мети, фактором успішності банківського бізнесу. Тому будь-які відхилення від запланованих показників неприпустимі, оскільки в специфічних умовах банківського бізнесу надмірне зростання прибутковості операцій призводить до збільшення їх ризикованості та відповідно до зменшення ліквідності. В свою чергу це порушує закладене в план оптимальне співвідношення між ними і може призвести до значних збитків для банку, негативно відіб'ється на його репутації. А термін "банк" повинен асоціюватися лише зі словами "стабільно", "надійно", "довгостроково".

### ***Список літератури***

1. Акофф Р. Планирование будущего корпорации. – М.: "Прогресс", 1985. – 325 с.
  2. Вісник Національного банку України, – К., 2004. – № 2.
  3. Владимірова Л. П. Прогнозирование и планирование в условиях рынка: Учебное пособие. – М.: Издательский Дом "Дашков и К" – 2000. – 308 с.
  4. Дубілет О. Модернізація менеджменту комерційного банку // Економічний часопис. – 1999. – № 5. – С. 13-16.
  5. Компаньон. – К., 2004. – № 41.
  6. Михасюк І., Мельник А., Крупка М., Залога З. Державне регулювання економіки / Підручник. 2-вид., перероб. і доп. – К.: Атіка, 2000. – 592 с.
- Отримано 25.11.2005